

A szenvedő szobrász

SZERVÁTIUSZ TIBOR MŰTERMÉBEN

„Szervátiusz Tibor itt él Kolozsváron, a Kómál oldalában: sipok, dudák, dobok és hegedűk hangját bővíli-munkálja tapinthatóvá: le-leül egy csutakra, fejőszékre vagy ki a házuk elé, az édesapja faragta valamelyik Évszak elé, és — nyáron is gondok, aggodalmak telébe burkolózva — fújja mezőségi zeneszerszámát, s a dallamok kőbe kövesednek, bronzba, vasba, alumíniumba szemcsésednek-hegesednek, öreg fák törzsébe-gyökerébe bogosodnak-üszkösödnek: Dózsa, Petőfi, Ady, Móricz, Bartók névre hallgatnak olykor, vagy dimenziókat bökődő, még névtelen, ismeretlen alakzatokká kristályosodva állnak az időben, ami az ő tekintete számára véget nem érő szélverés, áttetsző, szigorú napkoronggal a messzeségben.”

Öt év előtt jelent meg a *Corvina Kiadónál* Szervátiusz Tibor albuma, ebből való a fenti bevezető. Kányádi Sándor, a kolozsvári költő tökéletesen jellemez egy embert és egy életművet: szigorú, konok következetesség és fölvetett fő még a legnagyobb orkánban is. Szervátiusz Tibor ma már nem a kolozsvári Kómál oldalában él, hanem Budapesten. Műterme és lakása a Látó-hegyen van, ahogy a régít, ezt is szinte maguk építették. Szobrainak jó részét — igaz, egyik-másikat földarabolva — át tudta hozni, s a népes seregtől műtermének hangulata ugyanaz, mint Kolozsvárt.

Tíz éve Erdélyben ugyanígy beszélgettünk, noha azóta sok minden változott. Kettő azonban nem: égő szemei és megfontolt, lassú beszéde. Szervátiusz Tibor „Krisztus-arca” valamilyen egyetemes szenvedést hordoz, s a művész ezt gyakran átviszi szobraira is. Legendáriuma tiszta és nyílt. *Petőfije* szinte önportré. Bár most igazán örülhetne — kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában zajos sikert aratott —, az győtri, amit különféle okok miatt nem végzett, nem végezhetett el. Édesapja — a szomszéd műteremszoba az övé — nyolcvan évvel a vállán, betegen is naponta kezébe veszi a vésőt: a munka élteni. Tibort ez a tiszta szem vigyázza. S e két látó a Látó-hegyen most sem más, mint a Juhász Ferenc írta versportréban, „elemi szobrász, lángoló ember, robbanó szív, örökös termékeny mámor és szenvedés”.

— *A kritikák többnyire elismeréssel írtak rólad, mivel magyarázod tárlatod sikerét?*

— Több oka is van. Egyrészt első egyéni kiállításom, és elég nagy anyaggal tudtam bemutatkozni, alakulásomat, fejlődésemet megmutatni. De ami ennél is fontosabb, amit nagyrészt hiányoltak a művészeti életben, egy bizonyos, a konvencióktól eltérő, új hangnem. Pontosabban: arra gondolok, hogy a közönség — egyszerű anyagokban, katarzist keltő módon — igazságokat kapott.

— *Mik ezek az igazságok?*

— Ezek az igazságok a gyökérből: az erdélyi sorsból, a történelemből, a kelet-európai feszültségekből táplálkozva nőnek egyetemes jelentőségűvé, és hordozzák a huszadik századbeli ember feszültségeit is. Szobraimat huszadik századi művészetnek tartom, és elutasítom a más talajból, más körülményekből származó, sokszor szűrés és ellenőrzés nélkül átvett,

amúgy is kiüresedett formák utánzását. Fontosnak érzem, hogy éppen az előbb említett gyökereket tegyem meg művészetem kiindulópontjává. Talán erre kíváncsibb a világ, mint amit már valahol megteremtettek.

— *Nem hangzik ez kissé nagyképűen?*

— E gondolatot magam számára már főiskolás koromban megfogalmaztam. Munkásságom fő vonulatát a katarzist keltő sorozat képezi. A gondolatokhoz igyekeztem megfelelő

KOLOZSVÁRI KRISZTUS

színvonalú formát is kialakítani. Nagyképűnek azért nem tartom, mert az emberek érdeklődése, valamint hogy pontosan azt érezték szobraimban, amit kifejezni akartam, úgy hiszem, engem igazol.

— *Csoóri Sándor megnyitó szavai után könnyekig elérzékenyültél. Ezt nem számítva, mikor sírtál utoljára?*

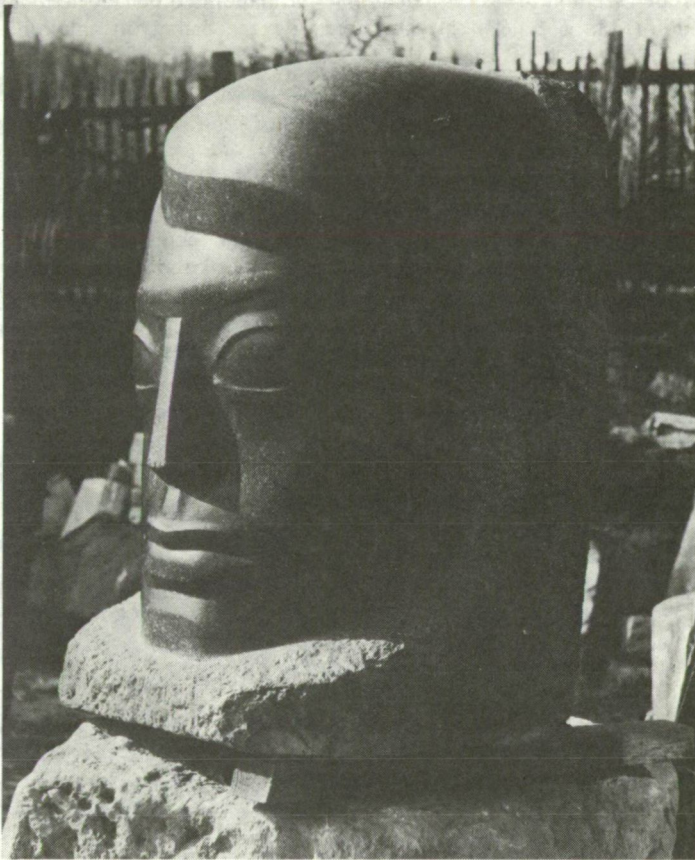
— Mikor eljöttem Erdélyből.

— *Valahol azt olvastam, hogy fiatal korodban más pálya után vágyakoztál...*

— Szobrászműteremben nőttem fel, mégis orvosnak készültem. A felvételin, állítólagos kispolgári származásom miatt — pedig apám annak idején kerégyártó munkás volt — elutasítottak. Az elutasító válaszban a sors kezét látva, azonnal jelentkeztem az akkor létesült kolozsvári Magyar Művészeti Intézet szobrász szakára. 1949-ben, az első évben rendkívüli hallgató voltam, majd a rektor egy vizsgamunkát kért tőlem: apám *Alszeg* című, nagyon bonyolult szerkezetű és felületű fadomborművét kellett lemásolnom. Ez nagy küzdelem árán annyira sikerült, hogy az eredetit nem lehetett megkülönböztetni a másolattól, én pedig beiratkoztam a főiskolára másodéves hallgatónak.

— *Mit tanultál édesapádtól, mikor érezted meg, hogy neked külön utat kell járnod?*

— A gyermekszobát számomra apám műterme jelentette. Megismertem a szerszámokat, az anyagokat, nagyrészt tőle tanultam faragni. Nagy élményem volt az a sok út, melynek során Erdélyt bebarangoltuk. A főiskolán, a „szocreál” körülményei között dolgozva, a természetelvűség alapján szigorú tanulmányokat folytattam. Minden kezdő művész számára az

ADY ENDRE

igazi gond akkor kezdődik, amikor saját lábán kell megállnia. Az 1955-ös, 56-os esztendőben választanom kellett. Apámat nagyon szerettem, művészetét rendkívül tiszteltem, ezért úgy döntöttem, hogy azt, amit ő életében kialakított, meg kell hagynom neki. A gyökerek és célok

lehetnek közösek, de én más korban születtem, más generációhoz tartozom. Anyám révén más géneket is örököltem, más az idegrendszerem. Meg kell harcolnom a magamét. Apámnak akkorra már kialakult a stílusa, mellette, vele egy műteremben dolgozni — ez a feladat még nehezebb volt. A kő megmunkálásában már 1955-ben sikerült „külön utat” járni (ekkor faragtam a *Kalotaszegi menyecskét*), s ez diplomamunkámban: Ady Endre háromméteres (ülő alak) szobrában is megmutatkozott. A fafaragást tekintve, a küzdelmet 1956-ban vívtam meg.

— *Édesanyádról úgyszólván semmit sem tudunk. Hogyan élt a család?*

— A nagy gazdasági válság idején születtem. Gyermekkorom éveit az ilyen körülmények között — méghozzá kisebbségi sorsban — élő művészcsalád nehéz sorsa jellemzi. Kolozsvár külvárosa nevelt. Szüleim rövidesen elváltak. Apámat, anyámat egyaránt szeretem, így hol az egyiknél, hol a másiknál laktam. Édesanyámnál eltöltött éveimet — 1934—1940 között — meghatározták a nehéz anyagi körülmények. A külvárosba s később egyre kinnebb szorultunk — végül már a szántóföld mellett laktunk —, hiszen ott kisebb volt a lakbér. A fűtetlen szoba sem volt ismeretlen számomra. Kevés pénzünk lévén, naponta ölben cipeltem a vizes tűzifát a sarki kereskedőtől. Ma is emlékszem: kinéztem egyszer a befagyott ablakunkon, s láttam, hogy az utcán egy gyerek kenyérhéjat rág. Megkérdeztem anyámat, hogy nekünk miért nem telik kenyérhéjra, erre ő sírni kezdett.

— *Egyik vallomásod szerint a portrét mint műfajt sohasem szeretted. „Tanulmányaimban sem tudtam a modellt anyira utánozni” — írtad ugyanitt. Nem mond ellent ennek a sok remek fej, Bartók, Ady, Móricz Zsigmond, Dózsa és Petőfi szobra?*

— Túl egyedi dolgok iránt sohasem volt érzékem. Mindig kollektív gondolatok éltek bennem, szintézisre törekedtem. A portrét elavult műfajnak tekintem, ilyen módon hagyományos értelemben vett portrét nem készítettem. Adyt és Bartókot nagyon szeretem, szobrász létetre ők szellemi és formai példaképeim. Éppen ezért szellemüket — láthatóan! — magam mellett akartam tudni. Ezek nem portrék, hanem *lét-portrék*. Az anyagból olyan arányokat, tömegeket alakítottam, melyek ugyan külső lényükre, és csakis rájuk jellemzők, de ugyanakkor belső erejüket, feszültségüket: életművüket sugározzák.

— *Főiskolás korodban mit ismertél a romániai kortárs szobrászatról, festészetről?*

— Erdélyben teljes elzártságban, elszigeteltségben éltünk. A század művészetéről, a szocreálon kívül, nem voltak információim. Az idős mesterek is — apám, Nagy Imre, Nagy Albert, Mohi Sándor és mások — a szocreállal való küzdelemmel voltak elfoglalva. Ők — ide sorolhatnám még Benczédi Sándort és Vida Gézá — egyéniségüket megőrizve és Erdély szelleméhez ragaszkodva, a fiatalabbak (Tőrös Gábor, Jecza Péter, Gergely István, Hunyadi László) a hetvenes évek közepétől a huszadik századi törekvésektől megtermékenyítve kísérelték meg a szellemi zártság felszabadítását.

— *Kiket tisztelsz, kiket szeretsz?*

— Apám művészetén kívül Nagy Imre, Nagy Albert, Fülöp Antal Andor, Mohi Sándor, Gy. Szabó Béla és Vida Géza művészetét.

— *És az egyetemes szobrászatról?*

— Az egyiptomi és a Húsvét-szigeti művészetet éppúgy szeretem, mint Henry Moore szobrait. Mindig előttem lebeg Michelangelo emberi és művészi magatartása.

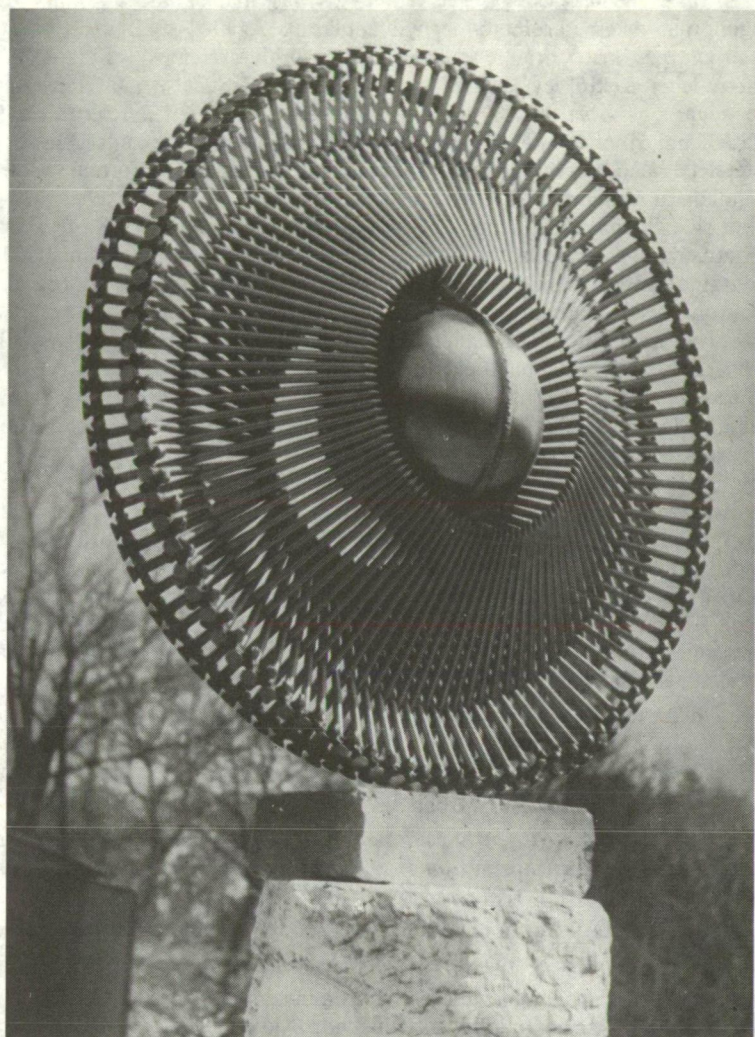
— *Mondják, művészeted „túl elbeszélő”...*

— Nem találkoztam ilyen véleménnyel.

— *„Közép-kelet-európai jegyeknek” nevezhetők-e a történelem vereségei? Merítettél-e az irodalomból?*

— A történelemben a világ minden táján voltak vereségek. Engem elsősorban a Duna menti sors feszültségei érdekelnek, ezeket akarom felmutatni, ezekből akarok szobraim szá-

mára nem irodalmi, hanem gondolati, katarzist keltő magot teremteni. Nem irodalomból merítettem, hanem a közép-kelet-európai népek megmaradni akarásából. A múltat — térben és időben — a huszadik századba vezetem. A történelmi mag hiteles, de Dózsa és Krisztus, Pe-

NAPISTEN RENDJE

tőfi és a madéfalvi áldozat sorsa végső soron közös, napjaink félelmeit is hordozza. Dózsa és Petőfi egyéni tragédiája minden áldozat tragédiája, forradalmaiknak bukása minden más forradalom bukása.

— *Művészeted három, jól megkülönböztethető részre oszlik. Az elsőbe tartoznak az úgynevezett „monumentális” szobrok (Tüzes trónon, Kolozsvári Krisztus, Petőfi halála stb., és én idesorolnám Móricz, Ady, Bartók és Petőfi szobrait is), a másodikba az absztrakt mű-*

vek (*Napisten rendje, Napisten ébredése, Könnyek oszlopa, Este a székelyeknél stb.*), a harmadikba pedig a nekem legproblematisabb — ne sértsen a szó: „legkönnyedebb” — szobrok, a Kicsi bálványok.

— Nem is három, hanem négy részre osztanám szobraimat. De négy olyan részre, melyek szervesen összefüggnek, és egységet képeznek. Más alkotóknak is vannak korszakaik, anyagban, gondolatban elhatárolható megnyilvánulásaik. Az ülő Ady Endre szobrától kezdve a már említett katarzist keltő, drámai szobraim képezik művészetem fő vonulatát. A kérdésem az volna: hogy lehet ezektől leválasztani — pontosabban: le lehet-e választani — a hasonló drámaiságot sugárzó *lét-portrékat*. A szellemi példaképnek tekintett Bartók fölveti a *bartóki-ság* gondolatát, ami újból és újból a Duna menti népek sorsának, feszültségeinek felmutatását, maivá tételét és az ősi, évezredes, a nép által megőrzött szellemi és formai kincsek felfedezését és megtalálását és mindennek a művészi szintézisbe való beépítését jelenti. Rögtön eljutottunk ebből az ősiségből táplálkozó *Kicsi bálványok* sorozatához. A népi formavilágból, a csiki kő-Krisztusokból és az ezekkel rokon kunbabákból táplálkozó szobraim első látásra rokonságot mutatnak, tiszta formáikon keresztül is, a *lét-portrékkal*. S ha már tiszta formákról beszélek, rögtön idesorolhatnám a *Napisten*-sorozatot is. Annál is inkább, mert ezek nem absztrakt szobrok, amint mondtad, hanem *jelek*, méghozzá a magyarság évezredes hagyományaiban gyökerező, de lelkében ma is élő szimbólumok. A napkorongot, ezt az ősi, életet adó jelet ma is faragják a székelykapukon; és a csiksomlyói búcsúba meztláb elzarándokoló csángók, hajnalban Mária-énekeket énekelve, minden vallásosságuk ellenére térdre borulnak és köszöntik a Napot.

Pogányság és kereszténység, évezredes hagyomány és ma is élő népiség így keveredik századunkban Erdélyben; ezt látta Bartók is, ez lett művészetének alapja. Ezt akarom én is anyagba fogalmazott gondolataimban felmutatni. Ha már a székelykapura ékrovással faragott Nap-motívumról beszélünk — amit gyermekkoromban én is nagyon sokat faragtam —, a gondolatot újra visszavezetem úgynevezett katarzist keltő szobraimhoz, melyeken a nagy sikokban kezelt felületet — a napkoronghoz hasonlóan — végigszántom, barázdálom, szenvedélyessé, drámaivá teszem. Legújabb kompozíciómban (*Csak tiszta forrásból*) most már egyszerre jelen vannak mind a négy vonulat jegyei.

— *Téged idézek: „Ha magyarnak születtem, a művészetet is anyanyelvemen kell beszélnem.” Ugyanítt: „...puszta formát létrehozni nem elég.” A szobrászatban mégiscsak a forma által szólal meg a „mondanivaló” (lásd Brâncuși). Beszélj egy kicsit a saját anyanyelvedről!*

— Saját anyanyelvem a szobrászatban az, amiről már az előbb beszéltem.

— *Nagy László hozzád írott, Ady Endre andezitből című versében olvasható: „Fordítsuk a fekete kőhöz arcunkat, inas kezünket, / faragjunk magunknak istent, aki nem hagy cserben soha!” A szobrászt megvédik-e a saját maga faragta istenek?*

— Ezek az istenek erőt ugyan adhatnak, de a szobrász mint ember teljesen védtelen.

— *Vallásos vagy-e? Hiszel-e az anyag szerkezetén „túliban”?*

— Külsőségekben nem vagyok vallásos. Hogy a magam dolgaira térjek vissza, szobraimban is célokom, hogy az anyag a gondolat, a szellem hordozója legyen. A szobrászatot teremtésnek tekintem, melynek során az anyag kénytelen a természetét megváltoztatni, s olyan erőket is magába hordozni, melyeket az alkotás során belé kényszerítettem.

— *Volt kritika, mely Varga Imrét és Segesdy Györgyöt jelölte meg fémhegesztésben elődöknek. Figyeltél-e rájuk, illetve tudtál-e róluk, mikor nagy munkáidat készítetted?*

— Sajnos némelyik kritikába rengeteg tárgyi tévedés kerül, ami részben információhiánynak is tekinthető. A kimutatott hatások időrendben is tévesek, hiszen a művek mást igazolnak. 1956-ban egy építész ismerősöm, látogatása során beszélt arról, hogy barátja, Megyeri Barna, lemezből formákat domborít és ezeket hegesztéssel dekoratív női alakká állítja össze. Ez adta nekem a hegesztéshez a gondolatot. Megszereztem a hozzávaló felszerelést, és ezzel a

technikával 1960-ban kezdtem el kísérletezni. Nem figyeltem, és nem is figyelhettem magyarországi kollégáimra, mert nem lehetett tőlünk utazni. Először 1962-ben jártam Magyarországon. Köztudomású, hogy Erdélyben szobraimmal én nyitottam először Nyugat felé, az 1959 és 1962 között kísérletező korszakom eredményeit bemutató fotókat ekkor már magammal hoztam. Sok műteremben jártam, és a nagyrészt szocreál körülményei között dolgozó kollégáimban ezek a kísérleteim vitákat és ellenérzéseket váltottak ki. Az is köztudott, hogy Romániában a szocreállal való szakítás és a nyugati orientáció szentesítése sokkal előbb történt, mint Magyarországon.

— *A század magyar szobrászai közül kiket kedvelsz?*

— Medgyessy Ferencet és Mészáros Lászlót.

— *Hat éve élsz Magyarországon, hogyan sikerült a beilleszkedés?*

— A beilleszkedésnél sokkal nehezebb volt az Erdélytől való elszakadás. Amit csak fizikainak tekintek, de lelkiemben elszakadni nem tudok, nem is akarok soha. Egy szobrász számára minden más foglalkozásbélnél nehezebb a beilleszkedés (a feltételek megteremtése: műterem, anyagbeszerzés stb.). Most már valahogy megvettem a lábam, van műtermem, újra nekifogtam dolgozni. Az alkotás szempontjából nyolc év esett ki az életemből, ami pótolhatatlan.

— *Áttelepülésed óta hány megrendelésed volt?*

— Kettő. Egy *Németh László*-portré és az *Életfa* című kompozíció, melyet a csongrádiak kértek.

— *Részt szoktál venni pályázatokon?*

— Résztvettem egy Bartók-pályázaton, azzal a kompozícióval, amely a kiállításon is szerepelt. A pályaművet visszautasító mondat így szól: „elképzeléseinkbe nem tudjuk beilleszteni”.

— *Vannak-e kitüntetéseid? Román, magyar egyként érdekel.*

— Erdélyben két ízben kaptam meg (1968-ban és 1972-ben) a *Kulturális Érdemérmét*, s a Képzőművészeti Szövetség a *Monumentális Művészet Díjával* jutalmazta 1968-ban két szobromat: a *Börtönt* és a Szamosújváron felállított szökőkutat. Magyarországi kitüntetésem nincsen.

— *Tudom, ódzkodtál attól, hogy szobraiddal közönség elé lépj, noha csak így mérheti le az ember, hogy hol is tart. Te hol tartasz?*

— Egyéni kiállítás rendezésére Erdélyben nem volt lehetőségem. Az áttelepedéskor minden szétesett, műveimet kellett újraalkotnom, megfelelő kiállítási anyagot összegyűjtenem. Ehhez évekre volt szükség. A nyilvánosságtól és a szerepléstől mindig tartózkodtam, de egyszer csak el kellett jönnie annak az időnek, hogy megmutathassam mindazt, amit létrehoztam.

— *Ne kerüld meg a kérdést! Hol tartasz?*

— Sok mindent kialakítottam, jó lenne, ha mindezt — az eddiginél több lehetőséggel — egy nagyobb szintézisbe továbbfejleszthetném.

— *Van egy hatmázsás faszobrod, a Madéfalvi veszedelem (Székely Piéta). A háromalakos kompozíció a család összetartó erejét sugallja...*

— A családot, annak ellenére, hogy benne is lehetnek feszültségek, nagyon fontosnak, egy nép életében alapvetőnek tartom.

— *Könnyen sértődsz-e meg? Az utóbbi években ért-e méltánytalanság?*

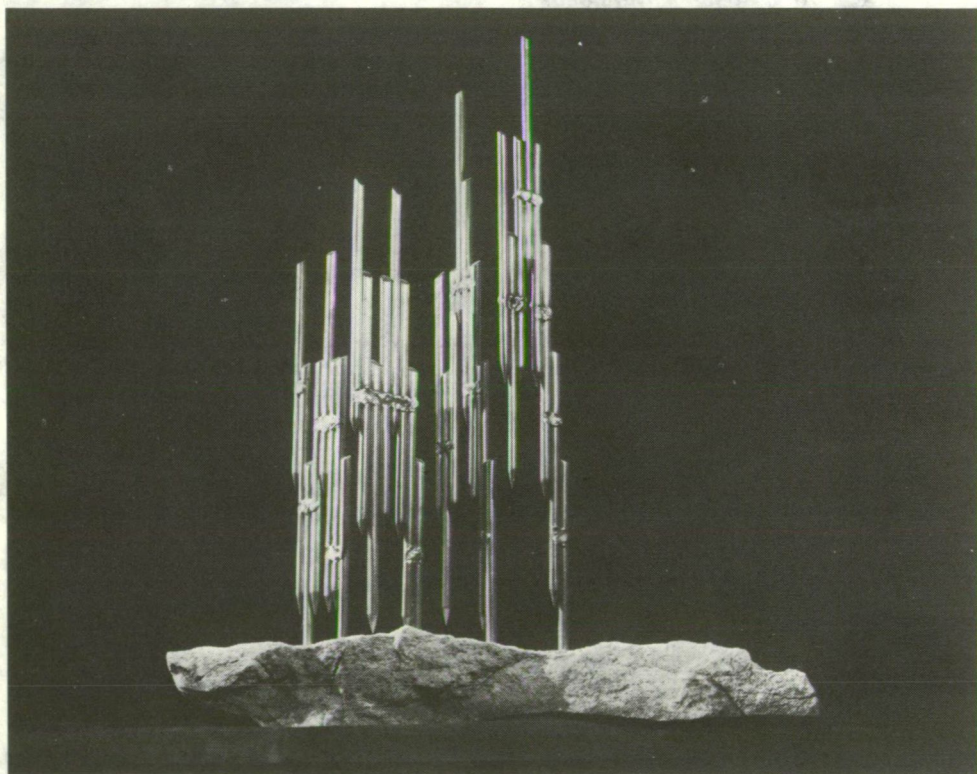
— Nagyon érzékeny vagyok és ezért könnyen megsértődöm. Nem szeretem az igazságtalanságot. Méltánytalanság minden ember és minden művész életében előfordul, de ezek nem lényegesek.

- *Mi a véleményed a hiúságról?*
- Minden művészen kell lennie bizonyos hiúságnak, ez ösztönzője az alkotásnak.
- *Mi hiányzik az életedből?*
- Sokat szeretnék dolgozni.

*

Öt-hat órája gyötörjük egymást, lassan mindketten elfáradunk. A szobornak is szép ülő-alkalmatosságok inkább küllemükben megragadóak. Ülni, ily hosszú időn át, nehéz rajtuk. Fölállok, szedelőzködöm. Enikő, a művész felesége invitál, hogy kóstoljam meg a főztjét, annál is inkább, mert a vacsoravendégek — kiket Tibor a beszélgetés miatt csak üdvözölni tudott — még pár percig itt vannak, s találkozhatom velük. Jólesett asztalhoz ülni. Nem siettet semmi, kint sötét éjszaka, és zuhognak az ég csatornái.

SZAKOLCZAY LAJOS

ESTE A SZÉKELYEKNÉL